

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ВІКТИМНОСТІ ЖІНОК РІЗНОГО ВІКУ

Лісна Н. А.

Наук. керівн. : д-р психол. наук, проф. **Євдокімова О. О.**
Харківський національний університет внутрішніх справ

У сучасних умовах проблема жертви насильства займає особливе місце. Вона отримала своє особливе вираження в кримінології внаслідок появи її відгалуження, іменованого віктимологією. У буквальному перекладі вона означає вчення про жертву (від лат. *viktima* – жертва і грецьк. *logos* – вчення). На сучасному етапі вивчення психологічних аспектів віктимної поведінки ведеться на двох основних рівнях: як наслідок соціального процесу і як індивідуальна девіація. Дослідження у площині віктимології проводять кримінологи, психологи та соціологи, такі як, О. О. Андроннікова, Б. М. Головкін, Ю. А. Клейберг, М. А. Одинцова, Д. В. Рівман, Л. І. Романова, Л. О. Шевченко, В. Є. Христенко.

Метою даного дослідження є виявлення взаємозв'язків типів віктимної поведінки з локалізацією контролю особистості та антиципаційною спроможністю у жінок різного віку.

У дослідженні було використано наступні методики:

1. Методика дослідження схильності до віктимної поведінки (О. О. Андроннікова)
2. Методика діагностики локалізації контролю особистості (О. Ксенофонтова).
3. Тест антиципаційна спроможність (прогностична компетентність) (В. Д. Менделевич).

Математична обробка отриманих даних проводилася з використанням коефіцієнта рангової кореляції Спірмена.

Вибірка. У дослідженні брали участь 66 жінок, які були розподілені на 2 групи. У першу групу увійшли 34 жінки 18 – 30 років, у другу – 32 жінки 35 – 50 років.

Результати дослідження взаємозв'язків типу поведінкової віктимності з локусом контролю у жінок 18 – 30 років. Значний позитивний

кореляційний зв'язок визначено між шкалами «шкала локусу контролю в житті загалом», «шкала локусу контролю в сфері невдач» і «шкалою агресивної поведінки». Інтерпретація цих взаємозв'язків показує, що чим більша впевненість особи в тому, що сили, які впливають на долю людини, знаходяться всередині самої людини, і те, що це, в значній мірі, є результатом її активності і чим більше невдач, за які респондент відчуває свою відповідальність то тим вища схильність до агресивної віктимної поведінки, яка проявляється в тому, що випробовувані, схильні потрапляти в неприємні і небезпечні для життя і здоров'я ситуації в результаті виявленої агресії у формі нападу чи іншої провокуючої поведінки (образа, наклеп, знущання тощо).

В досліджуваних визначено значущий негативний кореляційний зв'язок між шкалами «компетентність в сфері особистих стосунків», «локус контролю в сфері здоров'я» та шкалою «схильністю до гіперсоціальної поведінки».

Це означає, що чим менше респондент бачить свою роль в тих відносинах, які складуються з близькими і малознайомими особами, і чим менше випробований слідує за своїм здоров'ям, тим менше він демонструє позитивну поведінку в ситуаціях конфлікту.

Значний негативний кореляційний зв'язок визначено між шкалами «шкала локус контролю при описуванні особистого досвіду» та «шкалою схильності до залежної і безпорадної поведінки».

Це означає, що чим менший життєвий досвід у людини, тим підвищена схильність до поведінки, яка характеризується безпорадністю, боягузством, залежністю від інших, боязкістю, скромністю. В респондентів підвищується зосередженість на власному стані та переживаннях.

Значний позитивний кореляційний зв'язок визначено між шкалами «шкала локусу контролю в сфері невдач», «шкала локусу контролю в професійній діяльності», «шкала професійно – соціального аспекту», «шкала готовності до планування» і «шкалою схильність до некритичної поведінки».

Це означає, що чим більше невдач, за які респондент відчуває свою відповідальність, чим більше особа схильна проявляти свою відповідальність і брати її на себе, проявляти свою ініціативу, і чим більше

ідей, особа готова реалізовувати, тим більше вона демонструє необачність, невміння правильно оцінювати життєві ситуації.

У цій групі між іншими типами віктимної поведінки та складовими локусу контролю не встановлено жодного кореляційного зв'язка.

Результати дослідження взаємозв'язків типу поведінкової віктимності з локусом контролю у жінок 18 – 30 років.

Значний позитивний кореляційний зв'язок визначено між шкалами «шкала локус контролю в житті взагалі» зі «шкалою схильності до саморуйнівної поведінки». Це означає, що чим більша впевненість особи в тому, що сили, які впливають на долю людини, знаходяться всередині самої людини, і те, що це, в значній мірі, є результатом її активності, то тим більше респонденти схильні до ризику, необміркованій поведінці, зазвичай небезпечній для себе та інших, а наслідків таких дій вони можуть не розуміти, чи не надавати їм значення, в очікуванні, що все обійдеться.

Значний позитивний кореляційний зв'язок визначено між шкалами «локусу контролю при описуванні особистого досвіду», «професійно – соціального аспекту», «локусу контролю в професійній діяльності», «локусу контролю в сфері досягнень» та шкалою «схильність до залежної і безпорадної поведінки». Це означає, що чим більший життєвий досвід у людини, чим більше особа здатна і готова докладати зусиль для досягнення позитивних результатів в майбутньому, чим більше особа схильна проявляти свою відповідальність і брати її на себе, проявляти свою ініціативу, тим нижча схильність до поведінки, яка характеризується безпорадністю, боягузтвом, залежністю від інших, боязкістю, скромністю.

Значний негативний кореляційний зв'язок визначено між шкалами «заперечення активності», «шкала схильність до самозвинувачень», та шкалою «схильність до залежної і безпорадної поведінки». Це означає, що чим менше особа вважає, що причиною всіх невдач, є вона сама, а не хтось інший, і звинувачує не тільки себе і чим менше респондент вважає, що не варто щось міняти в житті, все в світі розвивається в основних закономірностях, тим вища схильність до поведінки, яка характеризується безпорадністю, боягузтвом, залежністю від інших, боязкістю, скромністю.

У групі дорослих жінок між іншими типами віктимної поведінки та складовими локусу контролю не встановлено жодного кореляційного зв'язка.

Результати дослідження взаємозв'язків типів поведінкової віктимності з антиципаційною спроможністю жінок 18 – 30 років.

У групі жінок 18 – 30 років визначено значущий негативний кореляційний зв'язок між шкалою «просторова антиципаційна спроможність» та шкалами «шкала реалізованої віктимності і Схильність до некритичної поведінки. Тобто, у цій групі із зменшенням здатності передбачати рух предметів в просторі, упереджувати їх, координувати власні рухи, проявляючи моторну спритність, збільшується вірогідність опинитися в неприємних та небезпечних для здоров'я та життя ситуаціях, причиною чого є внутрішня готовність діяти певним чином, яка найчастіше знаходить вираз в агресивних, необачних діях спонтанного характеру.

У групі жінок 18 – 35 років між іншими типами віктимної поведінки та складовими антиципаційної спроможності не встановлено жодного кореляційного зв'язка.

Результати дослідження взаємозв'язків типу поведінкової віктимності з антиципаційною спроможністю у жінок 35 – 50 років.

У групі жінок 35 – 50 років визначено значущий негативний кореляційний зв'язок між «шкалою схильності до агресивної віктимної поведінки» та шкалою «Особистісно-ситуативна антиципаційна спроможність». Це означає, що з зменшенням здатності передбачати вчинки інших людей та різні варіанти розвитку подій у цих досліджуваних підвищується схильність до агресивної віктимної поведінки, яка проявляється в тому, що випробовувані, схильні потрапляти в неприємні і небезпечні для життя і здоров'я ситуації в результаті виявленої агресії у формі нападу чи іншої провокуючої поведінки (образа, клевет, знущання тощо).

У цій групі встановлено значущий негативний кореляційний зв'язок між шкалами «шкала схильності до залежної і безпорадної поведінки» та шкалою «часова антиципаційна спроможність».

Це свідчить про те, що зі зниженням здатності прогнозувати і точно розподіляти час, розподіляти його та адекватно планувати свої дії, у жінок 35 – 50 років зростає схильність до поведінки, яка характеризується безпорадністю, боягузством, залежністю від інших, боязкістю, скромністю.

У групі жінок 35 – 50 років між іншими типами віктимної поведінки та складовими антиципаційної спроможності не встановлено жодного кореляційного зв'язка.

Отже, в обох групах на значущому рівні позитивно корелюють між шкалами «реалізована віктимність» та «просторова антиципаційна спроможність». Досліджувані групи виявляють відмінність у кількості виявлених значущих взаємозв'язків між типами поведінкової віктимності та складовими антиципаційної спроможності, а саме: у групі жінок 18 – 30 років визначено один такий зв'язок, у групі жінок 35 – 50 років – чотири.

Жінки 35 – 50 років відрізняються наявністю значущих негативних кореляційних зв'язків між шкалами «Схильність до агресивної віктимної поведінки» та «Особистісно-ситуативна антиципаційна спроможність», «Схильність до залежної і безпорадної поведінки» та «Часова антиципаційна спроможність», «Схильність до гіперсоціальної поведінки» та «Часова антиципаційна спроможність».

Отже, виявлення взаємозв'язків типів віктимної поведінки з локалізацією контролю особистості у жінок різного віку є актуальною проблемою жіночої віктимності, доцільним можна вважати продовження дослідження у вибраному напрямку та вивчити більш широкий спектр корелятивів віктимності у жінок. Що надасть можливість розробленню програми профілактики та корекції віктимності, яка включає варіативні компоненти, орієнтовані на роботу з урахуванням учасниць різного віку.

Література

1. Батраченко І. Г. Антиципація як продукт еволюції / І. Г. Батраченко // Наук. вісник Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського. – 2009. – № 1. – С. 44-50.

2. Корзенко Є. М. Характеристика детермінантів, що впливають на віктимність в умовах глобалізаційних процесів / Є. М. Корзенко //

Наук. вісник Акад. муніцип. управління. Серія: Право. – 2015. – №. 1 (2). – С. 261-267.

3. Сумина Н. Е. Взаимосвязи антиципационной состоятельности с личностными свойствами и их влияние на семейные взаимоотношения / Н. Е. Сумина // Психология. – 2007. – № 14. – С. 14–17.

4. Шевченко Л. О. Особливості антиципації жінок // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний, юридичний аспекти: зб. мат. наук.-практ. конф. (Харків, 10 квітня 2015 р.). – Харків : Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2015. – С. 127-130.